

Културно-историческите паметници на България

Антон Безеншек

Пловдив

Твърде често различни родни „експерти“, чужди политици и дипломати и всякакви други „специалисти“ обвиняват нас българите, че не сме способни на признателност, че не ценим историята си и прочие нелепи твърдения. Но както се казва „по делата им ще ги познаете“. А нашият народ нееднократно е показал колко признателен може да бъде към всеки съпричастен с българската кауза. По тази причина изобщо не е учудващ големият брой паметници, посветени на чужденци, които по един или друг начин са помогнали на България и българите.

Един от тези чужденци е словенецът Антон Тома Безеншек. Той е роден на 15 април 1854 година в село Букове до град Целе, като тогава бащините му земи все още са част от Хабсбургската империя. Още от малък Антон Безеншек проявява изключително усърдие в училище и завършва гимназия с отличен успех. През 1873 година будният младеж основава словенското ученическо дружество „Дума“. Там той разгръща своя потенциал и се опитва да разпространи познанието сред колкото се може повече хора. Едновременно с дейността си в ученическото дружество Безеншек се заема с изучаването на стенографската система на Франц Габелсбергер в нейната адаптация на съседния нему хърватски език. В периода между 1874 и 1877 година младият словенец следва във Философския факултет на Загребския университет, където освен всичко друго посещава лекции по

латински и старогръцки език. Именно в Загребския университет усвоява и български език. Докато следва Антон Безеншек продължава да се занимава със стенография и в крайна сметка успява да пригоди системата на Габелсбергер за словенски, хърватски, сръбски, руски и български език. За да популяризира работата си издава книгата „Стенографска читанка“ през 1875 година, а след това започва публикуване на списанието „Югославянски стенограф“. За да популяризира още повече труда си словенският просветител се заема с преподавателска работа

и обучава около 200 души, част от които по – късно стават учители по стенография или работят като стенографи в Хърватския парламент и в Далматинското областно събрание.

През преломната за нас българите 1878 година Антон Безеншек се запознава със Спас Вацов Киров¹, български студент в Загребския университет. По негова препоръка словенецът получава покана да оглави стенографското бюро в Народното събрание в столицата на Княжество България. Той на драго сърце приема, идва в България и незабавно се заема за работа, като едновременно с ангажиментите си в Народното събрание, той преподава стенография на учениците в елитната Първа софийска мъжка класическа

гимназия. За нас днес е ясно, че Безеншек не идва в България заради висока заплата, тъй като държавата е току – що освободена и финансовото ѝ положение не е завидно, не идва тук и заради някакви други облаги, тъй като такива не би могъл да получи. Словенският учен идва в Княжеството, за да положи основите на българската стенография и да покаже съпричастността си с нашата кауза.

Антон Безеншек продължава обучението на стенографи, като на 25 септември 1879 година открива нарочен курс в Народното събрание. До 1905 година той подготвя над 1500 българи, които стават гръбнака на стенографския корпус в българските институции и администрация. От 1881 година Безеншек се заема със стенографирането на заседанията и на Областното събрание в Източна Ру-

¹ По – късно Спас Вацов Киров ще се превърне в основоположник на метеорологията и сеизмологията в България.

мелия, разбирайки че по този начин може да помогне допълнително на българската кауза. По този начин словенският стенограф се явява един от многото мостове между двете български територии, разделени заради несправедливите решения на Берлинския конгрес.

Българската следосвобожденска действителност нанася един незаслужен удар на Антон Безеншек. През 1884 година той е уволнен от Народното събрание заради донос на свой ученик, че се занимава с политика. Любовта на словенеца към България и към българския народ обаче е толкова силна, че вместо да се завърне в родината си, той отива в Пловдив и започва работа в областната администрация.

След Съединението на Княжество България и Източна Румелия Безеншек продължава своята неуморна работа по изграждането и усъвършенстването на българската стенография и става инициатор за провеждането на Първия български стенографски събор. Наред с това издава и учебник по стенография на български език, като същевременно почти 20 години е учител в областната мъжка гимназия „Александър I“. След 1904 година словенският учен отново се завръща в София като е едновременно гимназиален учител и лектор по стенография в Софийския университет. Българите показват своята изключителна признателност към Безеншек още приживе, награждавайки го с редица медали, грамоти и други видове отличия. Големият стенограф и приятел на българския народ умира в София на 27 ноември 1915 година, малко след включването на България в Първата световна война.

Гражданите на Пловдив, а и много други българи, показват признателността си към делото на Безеншек чрез издигането на бюст – паметник, който за съжаление е занемарен през годините и в края на XX век се оказва

напълно разрушен. По тази причина между 1997 и 2000 година скулпторът Свилен Костадинов възстановява от гранит този и още три монумента в Пловдив. Днес, както можете да се убедите от снимките, бюстът на Безеншек е в отлично състояние и се намира в Централния парк на Пловдив, предпочитано място за отдих и разходки на жителите и гостите на града. Нека днес когато минем покрай този паметник да си припомним огромните усилия, които е положил словенецът Антон Безеншек за развитието на българската стенография и да оценим по достойнство неговото дело като го причислим към вечните приятели на нашия народ.

Люсиен Шевалас

Пловдив

Отново в Пловдив и отново в Централния парк, който е известен още и като Цар Симеоновата градина, се намира паметникът на швейцарския градинар Люсиен Шевалас. Мястото не е избрано случайно, тъй като именно швейцарецът е проектант на великолепното парково пространство.

Люсиен Шевалас е роден в Обон, Швейцария на 26 август 1840 година. Получава завидно за времето си образование, като успява да завърши Парижкия лесовъден институт, едно от най – добрите висши учебни заведения в тази сфера в целия свят. Работил в редица екзотични кътчета по света сред които Бразилия и Африка, Люсиен Шевалас се озовава в Османската империя и е назначен за придворен градинар на султан Аб-

дул Азис. Прочул се с прекрасните паркове, които проектира и изгражда швейцарецът е поканен в българската автономна област Източна Румелия от първия ѝ генерал-губернатор – Александър Богориди.

Попаднал веднъж в Пловдив Шевалас се влюбва в града и остава там до края на живота си. Множество са парковите пространства, които швейцарският градинар създава, като тук ще споменем само най – важните сред тях: Княжеската (Царската) градина, която се намирала в съседство с конака на генерал-губернатора; Цар Симеоновата градина, която е построена по случай Първото българско земеделско-промишлено изложение през 1892 година²; пловдивската Градска (Дондуковската) градина, която се намира

до днешния Природонаучен музей и Пепиниерата, която е наречена още Шеваласов разсадник. Делото на Люсиен Шевалас е високо оценено от българските власти и от пловдивското гражданство и по тази причина през 1901 година швейцарецът е обявен за почетен гражданин на Пловдив. Заради прекрасните паркове, които проектира и из-

врагове. „Министърът на цветята“ завършва своя земен път на 22 октомври 1921 година, за да стане подобно на Безеншек един от вечните приятели на България. Погребан е с почести в Пловдив до своята съпруга Софидьо Бросар.

Признателността на българите се доказва за пореден път от скулптора Цвятко Сиромашки, по чиято идея през 2007 година е издигнат прекрасен паметник на Люсиен Шевалас. Този монумент днес е мястото, където всеки един пловдивчанин или гост на града може да засвидетелства уважението си към „Министъра на цветята“ и делото му.

² Това е днешният централен парк на Пловдив. В градината е запазен от времето на нейното създаване класическият фонтан на Богинята на плодородието Деметра, изваян от италианския скулптор Арнолдо Дзоке.

гражда и заради грижата му за природата и намирането на точното място на човека в нея българите започват да наричат Люсиен Шевалас – „министърът на цветята“. До края на живота си той твори в Пловдив и се опитва да създаде условия за отдых на българите, борещи се ежедневно да превърнат държавата си в символ на просперитет и стабилност, но заобиколени с твърде много и безскрупулни

Момотаро от Окаяма

Пловдив

В Цар Симеоновата градина в Пловдив има и един друг интересен монумент, който е подарък от японския град Окаяма на град Пловдив по случай 20-тата годишнина от побратимяването на двата града. Такива монументи като цяло не са често срещани и по тази причина е изключително радващо, че ние българите можем да се насладим на такъв.

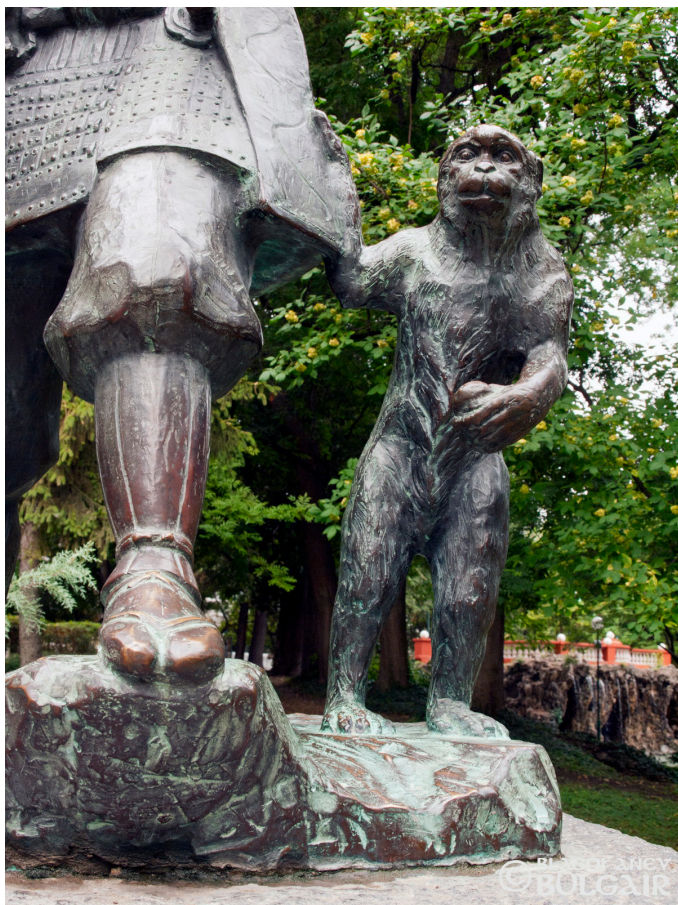
Както знаем от историята България и Япония, макар понякога да са били от различни страни на барикадата, винаги са изпитвали силно взаимно уважение една към друга, а българският народ винаги е чувствал японците като наши приятели и партньори. Когато в края на Първата световна война гърци и сърби се гаврят с българския народ и мечтаят да разпокъсат държавата ни японските представители на „мирната конференция“ в

Париж показват своите симпатии към българите и се опитват да облекчат тежката участ на победената ни Родина. Друг подобен пример датира от времето на управление на Българската комунистическа партия. Тогава Япония е сред малкото „капиталистически“ държави, които поддържат ползотворни и доста интензивни (за тогавашните комуни-

стически разбирания) контакти с България. Поради тази причина не бива да се учудваме колко по – чести и позитивни и за двете страни стават контактите между Родината ни и Страната на изгриващото слънце след 10 ноември 1989 година.

ковеното момче”) идва на този свят, за да се бори срещу злите сили и благодарение на помощта на няколко животни успява да победи злите духове на Демонския остров. Момотаро е един от най – популярните герои в Япония и по време на Втората световна война например е използван с пропагандни цели. Той е символ на борбата за справедлива кауза. Фактът, че скулптура именно на този герой е подарена на Пловдив през 1992 година, ми се струва дълбоко символичен.

Днес скулптурата на Момотаро от Окаяма напомня на всички посетители на Цар Симеоновата градина в Пловдив, че някъде далеч на Изток има един приятелски настроен народ, който винаги е готов да си сътрудничи с нас българите. Това ни дава упование да погледнем с по – голям оптимизъм, а и с по – голяма самочувствие, към утрешния ден.

Историята на побратимяването между Пловдив и Окаяма е с близо 40-годишна давност. През 1972 година двата града сключват споразумение за побратимяване, което дава своите плодове вече почти 4 десетилетия. Окаяма е град с над 700 000 жители и е столица на префектура Окаяма в регион Чугоку на най – големия японски остров – Хоншу. Градът е известен с паркът Кораку – Ен, с „Черния замък”, една от най – известните японски крепости от XVI век и с героя от японския фолклор Момотаро. Момотаро (на български може да се преведе като „Прас-

Клисура и нейните герои

Клисура

В миналия брой на списанието Ви разказахме за паметника на героите от Априлското въстание в Перущица, за лейди Странгфорд и монумента ѝ в Батак и за Христо Ботев и посветения нему мемориал в родния му Калофер. В общи линии обрисовахме историята на Априлското въстание и по тази причина няма да я преразказваме. Който желае да си припомни някои факти и детайли може да хвърли един поглед на брой 41 на списание „Българска наука“. В настоящия материал, посветен на Клисура и нейните герои, ще дадем малко информация за участието на града в Априлското въстание и ще поместим кратки материали за три паметника, които са посветени на мъчениците от Априлската

епопея, и които си струва да бъдат посетени от всеки българин.

Клисура подобно на Перущица и Батак също е част от Четвърти революционен окръг и по тази причина подготовката за въстанието е на много високо ниво. Началото на приготовленията в града е поставено на 15 януари 1876 година, когато Георги Бенковски и Панайот Волов учредяват в Павурджиевата къща първия комитет в IV революционен окръг. Комитетът получава названието „Самуил“, а участниците в съзаклатието – „братя Самуилови“. От този момент населението цялото население се заразява с невидан дотогава ентузиазъм и родолюбието на

гордите клисурци ги подтиква всеки ден да работят за подготовката на народното дело. Започват да се леят куршуми, увиват се фишеци, изработват се дрехи за въстаниците, складираат се оръжия и муниции. Църквата „Свети Никола“ се превръща в таен склад за

въстаническото въоръжение. Мало и голямо на драго сърце дават всичко, което имат, за да подготвят храбрите синове на Клисуре за защита на бащините огнища срещу османската гган.

На 20 април 1876 година в Копривщица гръмва първата пушка на българските герои и само два часа по – късно със звъна на църковната камбана и Клисуре се вдига на въстание. Петте века страх, ужас, унижения, оскъблени, убийства и издевателства отиват в историята. Синовете и дъщерите на Клисуре показват на целия свят какво означава любовта към род и народ. Въстаниците са олицетворение на доброто, на справедливостта, на родолюбието и на саможертвата. Техният подвиг никога няма да бъде забравен, техните сърца ще продължават да бият, докато бие дори едно българско сърце! Техният за-

вет ще бъде пазен, колкото и трудности да съпътстват България!

Само за няколко часа въстаниците завземат Клисура и околностите ѝ и възстановяват българската власт в своя роден край. Радостта на освободилите се българи е огромна, те изживяват своя най-щастлив миг, докато с пушка в ръка защитават бащината си земя. За жалост радостта е твърде кратка. На 26 април започва трагедията. Става очевидно, че въстанието няма да успее моментално да катурне Османската империя, и че българските въстанически отреди ще трябва да воюват срещу редовната турска армия и башибозука. Тосун бей напада Клисура с над 2000 души башибозук. Решителната битка се разиграва в местността Зли дол. Няколко стотин български въстаници се сражават със своите собственоръчно изработени черешови топчета и стрелят по османците с остарелите си пушки, докато срещу тях връхлитат нови и нови орди добре екипирани и въоръжени турци.

Макар да е било ясно, че няма как българите да спечелят тази битка, те остават да се бият докрай. Край, който ще даде едно ново начало – началото на българската свобода след повече от 5 века тежко робство. След като ордите на Тосун бей разбиват въстаниците се насочват към китното градче и напълно го опожаряват. Само в този ден Клисура дава над 400 жертви – въстаници, жени, старци и невръстни деца, а наред с това са опожарени над 800 къщи. Всъщност това са всички къщи в дотогава процъфтяващото градче. Клисура се превръща в пепелище. Клисурските герои, наред с всички останали български мъченици от Априлското въстание, се превръщат в жертвения агнец на българската свобода.

Част от населението успява да се спаси бягайки към Копривщица. В този толкова труден за всички българи момент копривщеници разтварят широко домовете и сърцата си и приемат своите братя и сестри от озлочестена Клисура. Няколко седмици след потушаването на въстанието оцелелите клисурци са принудени под стража да се върнат в опожарения си град, но слава Богу, само две години по – късно те виждат края на османското иго, а след 6 септември 1885 година живеят напълно свободни в Княжество България.

Монументът в местността Зли дол

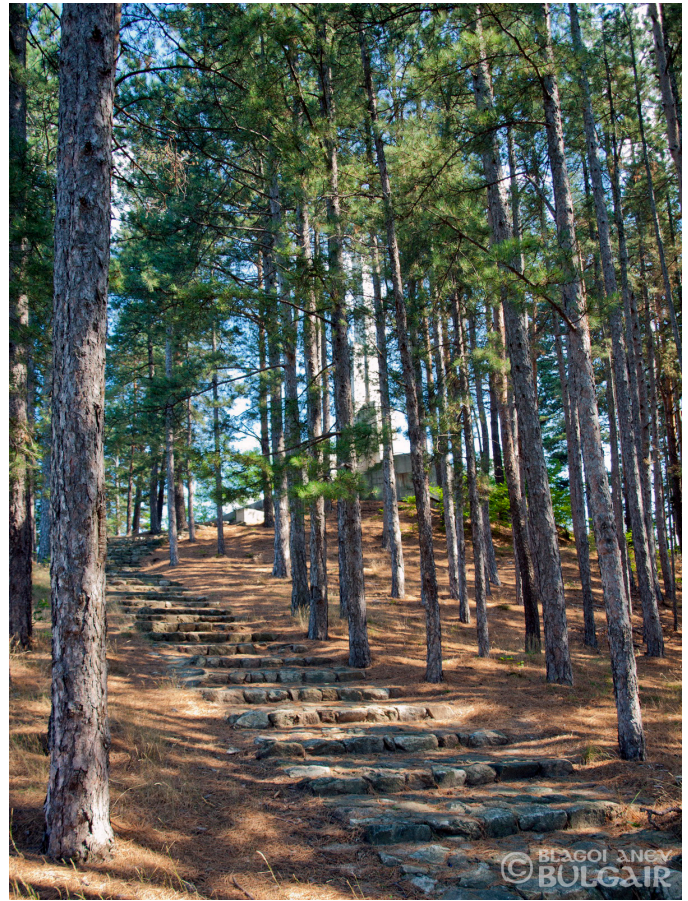

Паметникът в местността Зли дол е издигнат през 1961 година по повод 85-тата годишнина от Априлското въстание за прослава не

само на всички герои от Клисура, но и на всички други обезсмъртили се чрез делото си българи, които вземат участие в Април-

ската епопея от 1876 година.

Паметникът се намира в най – високата част на местността Зли дол, понеже там е бил разположен въстаническият щаб на Клисурата. Именно около тази позиция се разиграват и решителните боеве на 26 април. Отбраната на височината е била изключително ожесточена, като българските въстаници не са се поколебали да пожертват живота си след като не успяват да отблъснат врага. Днес черешовите топчета на българските герои мълчаливо стоят на стража по своите позициите. Малко над тях като огромен знак за героизма на клисурци се извисява и самият монумент, който сякаш се е устремил към небесата, сочейки мястото където се намират сега героите от април 1876 година. Величественият паметник завършва с лавров венец, символ на непобедимия български дух.

Местността Зли дол ни дава възможност да избягаме от суетата на ежедневието и за

няколко мига да се потопим в кървавите, но героични дни последвали 20 април 1876 година. Днес докато се изкачваме по стъпалата към щаба на въстаниците в главата ни текат като на филм картини от героичната съпротива на мъжете и жените от Клисурата срещу османските поробители, съпротива, чиито последствия за въстаналия град са изключително тежки, но дори и те не успяват да сломят българския дух. Зли дол е един от онези бастиони на българщината, от които струи толкова чист и неподправен патриотизъм, че всеки докоснал се до тях си тръгва променен към по-добро.

Никола Караджов

По време на Априлското въстание нашата изстрадала земя ражда хиляди герои и мъченици. Някои от тях придобиват по – широка популярност и стават национални герои, а други остават по – скоро локални и за съжаление техните истории се разказват доста

по – рядко. Никола Караджов сякаш не попада напълно нито в едната, нито в другата категория. Той е безспорно една от най – светлите и важни за Априлското въстание личности, но по една или друга причина народната памет не го причислява към групата на Георги Бенковски, Панайот Волов, Тодор Каблешков и другите най – известни дейци от Априлската епопея.

Никола Караджов е роден в богато семейство в Клисуре през 1841 година. Баща му е

заможен търговец и абаджия, занаят характерен по онова време за българските земи. Бидейки богат човек със солидни връзки, той често пътува из Османската империя и нерядко отсяда в Цариград. По време на едно от посещенията си се включва в борбата на цариградските българи за извоюване на самостоятелна българска църква. С течение на времето бащата на Никола Караджов се отдава напълно на тази борба и става един от

най – приближените съратници на големия църковен водач Иларион Макариополски.

Благодарение на средствата с които разполага семейството му Никола Караджов получава завидно за времето си образование, като първоначално учи в родния си град, а след завършване на началното образование се записва във Френския колеж в Цариград. После продължава образованието си в Загребската гимназия и след нейното успешно завършване следва две години в Духовната академия в Загреб. Това изключително добро образование отваря много врати пред младия българин и разширява светогледа му, позволявайки му да осъзнае, че докато не се освободи от турското робство български-

ят народ няма да може да тръгне по пътя на благоденствието. Макар да е имал пред себе си редица перспективи Никола Караджов нито за миг не се поколебава с какво да се занимава след като завърши образованието си. Той се завръща в бащината си земя и се отдава на народополезна дейност. През 1869 година, вече 28-годишен, образованият клисурец е назначен за учител в Пловдивското епархийско училище. Там той преподава няколко години, но в един момент се налага да напусне, за да поеме търговската кантора на баща си.

Не минава много време и започва подго-

товката за въстание в Българско. Никола Караджов е привлечен към комитета и бързо става негов лидер. Съгражданите му го припознават като техен водач и по тази причина именно той е представител на Клисуря по време на събранието в Оборище. Там неговите качества бързо стават известни на останалите апостоли и дейци и Караджов е избран за секретар на събранието и за член на комисията, която трябва да определи реда

– голяма достоверност прочутото „Кърваво писмо“ до Георги Бенковски.

Веднага след това поема към родния си град и само два часа по – късно дава началото на въстанието в Клисуря. Никола Караджов поема ръководството на въстаниците в родния си град и е определен за председател на Военния съвет и за началник на стражите. Той организира цялостната дейност в дните на

на въстанието. На връщане от събранието в Оборище Караджов се придвижва с дейците от Копривщица и околните населени места. По тази причина той е заедно с Тодор Каблешков, когато на 20 април турските заптиета се опитват да арестуват копривщанския ръководител. Никола Караджов участва в схватката със заптиетата, става свидетел на превземането на конака и преподписва за по

Свободата между 20 и 25 април 1876 година. Когато на 26 същия месец се появяват ордите на Тосун бей Караджов заема позиция заедно с голяма част от останалите въстаници в местността Зли дол.

След кървавото потушаване на въстанието успява да се измъкне и бяга към Копривщица, а оттам заедно с Панайот Волов и Георги

Икономов поема към Балкана с надежда да достигнат Румъния. На 3 май 1876 година обаче българските революционери попадат на турска потеря и Никола Караджов загива в местността Равна река, прикривайки с тялото си своите другари. Такава смърт прилича само на героите. Заради това днес все по – често трябва да си спомняме за клисурския герой и за неговия подвиг, тъй като той изоставя богатство, охолен и сравнително спокоен живот, за да се посвети на борбата за освобождение на своето Отечество. Този млад, талантлив и образован българин застава начело на своите съграждани и воюва безстрашно срещу турците, а след потушаването на въстанието не изоставя своите другари и жертва своя живот, за да спаси техния.

Паметникът на този достоен българин се намира в центъра на град Клисурска, в градинката пред Историческия музей. Монументът представя Никола Караджов в цял ръст, облечен във въстаническа униформа и със сабя в ръка. Непокколебимост, вяра в успеха и твърдост на характера струят от фигурата и погледа на този герой, който остава завинаги на 35 години.

Иван Танков – Боримечката

Малко след отклонението от Подбалканския път за Клисурска, в самия подстъп към героичния град, на една височина се изди-

га внушителният паметник на Иван Танков, останал в народната памет като Боримечката. Монументът е изработен по случай 100-годишнината от Априлското въстание и е открит официално в един и същи ден с паметника на големия панагюрски герой Павел Бобеков. Скулптор и на двата монумента е Методи Измирлиев.

Името на Боримечката предполагам Ви звучи познато. Все пак само преди няколко години Вазовият роман „Под игото“ бе избран за любимата книга на България в телевизионната кампания „Голямото четене“. Именно от това произведение на патриарха на българската литература ние се запознаваме, макар и в художествена форма, с големия герой Иван Танков. Прототипът на Вазовия герой е реално съществувала историческа личност, участник в Априлското въстание.

Иван Танков е роден в Клисурска през 1852 година. Син е на козар и поради невъзможността на семейството му да му осигури образование остава неук. Въпреки това е изключително буден младеж и е възприеман от своите съграждани като достоен член на общността. Като малък се занимава с пасене на кози и събиране на дърва в гората. Става известен из цяла Клисурска когато веднъж успява да залови две мечета откъдето идва и прякорът му Боримечката. На 19 години

Иван Танков се жени за своята съгражданка Гина от която има няколко деца от които оцелява единствено синът му Петко, роден след зверското потушаване на Априлското въстание³.

Иван Танков се включва с ентузиазъм в подготовката на въстанието и му е възложена нелеката задача да разположи черешови-

преждава за настъпването на ордите на Гусун бей и приканва населението на Клисуре да потърси спасение извън града. По този начин Иван Танков остава завинаги в народната памет като един храбър юнак дръзнал да се опълчи срещу Османската империя.

След разгрома на въстаническите сили Боримечката се скита три дни из планините около родния си град заедно със свои друга-

те топчета на техните позиции в местността Зли дол. Боримечката не е избран случайно за това задание. Смятало се е, че заради огромната си физическа сила той ще се справи сравнително лесно с него. Така се и оказва, 24-годишният исполин разполага „черешовата артилерия“ на нейните позиции и я подготвя за бойни действия срещу турците. Именно той със своя гръмовен глас предупреждава населението на Клисуре да не се страхува от гърмежите при изпробването на черешовите топчета. От същата позиция няколко дена по – късно Боримечката преду-

ри. Опитват се да се доберат до Копривщица, за да бъдат с оцелелите си съграждани и роднини, но са заловени от войниците на Хафъз паша. На 15 август 1876 година в София Иван Танков е осъден на вечно заточение. Първоначално героят от Клисурата е изпратен в затвор в Цариград, но след началото на руско – турската освободителна война е прехвърлен заедно с много свои сънародници в крепостта Сен Жан д’Акр в Палестина. По това време почти цялата крепост е била пълна с български затворници. За разлика от повечето от тях Боримечката не успява да оцелее и не доживява мига да се завърне в освободеното си Отечество. На 19 януари 1878 година, само месец преди сключването на Санстефанския предварителен мирен договор, от раните си и от нечовешкото отношение на турците към него издъхва Иван Танков – Боримечката, един от символите на възстанала Клисурата.

Паметникът на Боримечката е едно прекрасно място, където не само можем да отдадем почит към големия герой, но имаме възможност да се насладим на една приказна гледка към Клисурата и планините наоколо. Това е едно от онези места в нашата прекрасна Родина, които те карат да усетиш силата и непоклатимата решимост на българския дух. Точно такава е внушението, което постига огромната скулптура на Иван Танков, която и до днес стои на своя пост над родния му град.

³ Впрочем много често Вазов е базирал своите произведения на реално съществуващи личности или събития. Много добър пример за това е разказът „Ново преселение“.

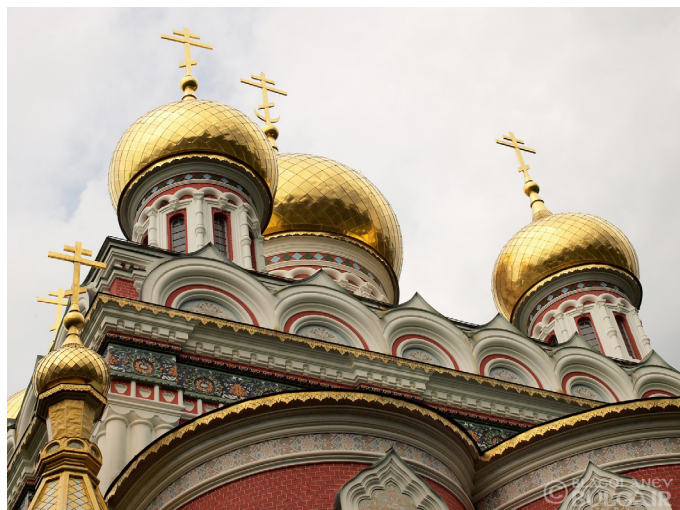
Храм – паметник „Рождество Христово“

Град Шипка

В брой 40 на списанието Ви запознахме с Паметника на Свободата на връх Шипка, а сега ще Ви разкажем за свързания с него храм-паметник „Рождество Христово“, който е известен още като Шипченски манастир или Руската църква в град Шипка. Намира се в северозападния край на град Шипка в подножието на Шипченския проход, само на няколко километра от Паметника на Свободата.

Подготовката за построяването на храма е изключително дълга и много интересна. Още през 1879 година руският цар Александър II издава разрешение да започне набиране на средства, като сам дарява икона, ризница и 1000 рубли. На 25 април 1880 година

излиза и разрешението му за учредяването на „Комитет за построяването на православен храм в подножието на Балкана в Южна България за вечно поменуване на воините, паднали във войната 1877 – 1878 година“. Започва трескавото набиране на средства и всякакви други материали, които ще бъдат от полза за изграждането на православния храм. В нито един момент не е имало колебание къде точно да бъде издигната черквата. За всички е било пределно ясно, че няма по – подходящо място от Шипка, тъй като именно там е решен изходът на войната и там българските опълченци са доказали, че България заслужава своята свобода. През 1881 година по инициатива на големия приятел на българския народ граф Николай Игнатиев комитетът решава храмът да носи името „Рождество Христово“, тъй като последната голяма битка на руските войски с турските

става именно в дните на този празник. Събрани са над 300 000 рубли, огромна за времето си сума, и е обявен конкурс за проект на храма. Печели го архитектът проф. Антоний Томишко.

Жителите на Шипка подаряват място за черквата и малко след това започва работата по нейното изграждане. Това се случва през 1885 година, но на следващата година строежът е преустановен за близо едно десетилетие, поради прекъсването на дипло-

матическите отношения между Княжество България и Царство Русия след преврата срещу княз Александър Батенберг. Строителството на храма е възобновено през 1896 година и продължава 6 години. Ръководител на строителните дейности е архитект проф. Александър Померанцев, а контролът е в ръцете на архитект Смирнов. В самия строеж участват много майстори от Русия, Италия и България. Възпоменателната църква на манастира е построена в стила на Ярославската

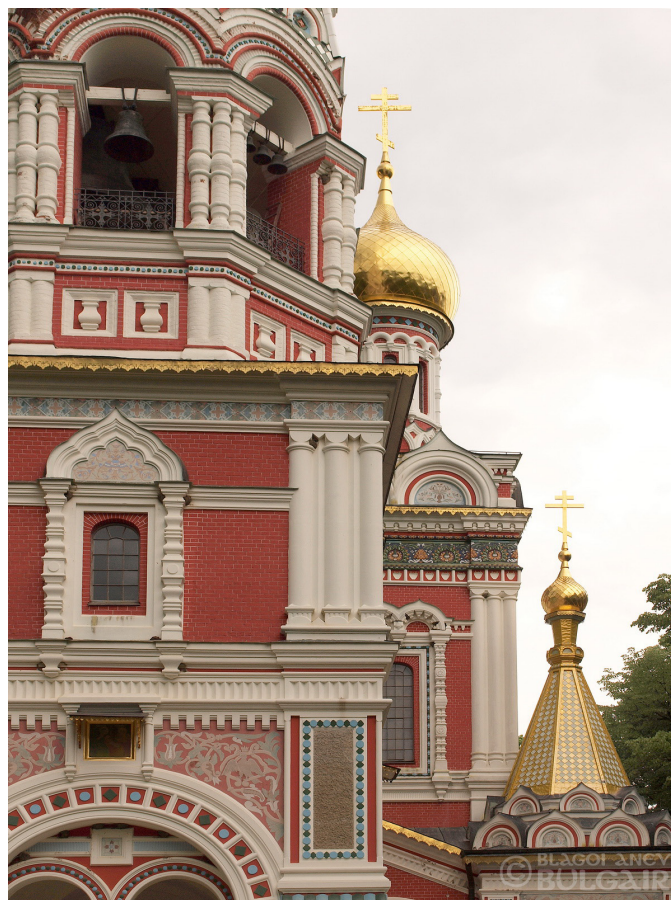

църковна архитектура от XVII век, наричан „руската древност“ и много популярен през 80-те години на XIX век в цяла Русия.

На 15 септември 1902 година храмът е осветен от Старозагорския митрополит Методий, а манастирът е открит с трогателна реч на граф Игнатиев на 27 септември същата година. Официалните празненства съвпадат с отбелязването на 25-тата годишнина от Шипченската епопея и по тази причина от Русия пристига делегация, която включва участвалите във войната генерали – герои Михаил И. Драгомиров, Николай Столетов, граф Михаил Толстой и редица други. Освен тях на освещаването присъстват почти всички оцелели български опълченци, както и огромно множество българи от цялата страна. В знак на признателност към руския народ българската православна църква разрешава обителта да се обслужва от руски монаси и по тази причина през 1904 година за пръв игумен на манастира е избран йеромонах Геннадий от Александър – Невска-

та обител. През 1968 година със смъртта на протоиерей Йосиф Гордеев тази традиция е преустановена. Юридически погледнато до 1934 година храмът е владение на руската държава, която с протокол от 23 юли същата година го дарява на българския народ. От този момент насетне няколко десетилетия храмът е държавна собственост⁴, като едва с решение № 1034 от 27 декември 2004 година на Министерския съвет храм – паметникът „Рождество Христово“ е прехвърлен в собственост на Българската православна църква под управлението на Старозагорската епархия.

Манастирският комплекс се състои от църква, монашески корпус, поклонническа сграда, приют и Духовна семинария. Най – впечатляващ е храмът, който е кръстопулен, с квадратен наос и три абсиди. Главният му вход е оформен с три арки и се намира на западната фасада, до която е долепена внушителна кула – камбанария, висока 53.35 м, със

17 камбани. Най – голямата камбана тежи 11 643 кг и е личен подарък от руският император Николай II. Седемнадесетте камбани са отлети от около 30-те тона отстреляни оръдейни гилзи, събрани в района на битките. По този начин в храма е запазен спомена за смелостта и саможертвата на всички български и руски воители сражавали се срещу османските пълчища. Голяма част от иконите за иконостаса в черквата са дар от руския манастир в Света Гора – Свети Пантелеимон. Много интересни стенописи могат да се видят в храм – паметник „Рождество Христово“. Преди да споменем най – запомнящите се между тях трябва да отдадем дължимото на Г. Месоедов, Антон Митов и Николай Ростовцев, които в различни периоди работят върху вътрешната украса на храма. На северната стена са изобразени Светите братя Кирил и Методий и техните ученици – Светите Наум Охридски, Климент Охридски, Сава, Горазд и Ангеларий. На южната стена са изобразени руските духовници: Свети Михаил митрополит Киевски, преподобния Теодосий Печорски, преподобния Антоний Печорски и други. Свети княз Борис I, Покръстител на българите и княз Владимир, Покръстител на Киевска Рус са зографисани в естествен ръст на двете колони – челно на олтара. На западната стена на храма е изобразена битката на Свети Димитър Донски с татарите на Куликовското поле. Сред другите интересни фрески са изображенията на Светия княз Александър Невски, Свети патриарх Евтимий Търновски и Свети великомъченик Георги Софийски. Последните двама ясно придават антиосманска насоченост на храма, тъй като просияват във връзка със съпротивата на българите срещу турците. „Рождество Христово“ не е обикновен православен храм. Не случайно в началото споменах, че това е храм – паметник. Това се дължи на факта, че под основното ниво на черквата е изградена крипта. По – късно там е поставен иконостас, а в двете странични галерии са изработени 17 каменни саркофага, които съхраняват останките на героите, за-

гинали в битката при Шипка. Наред с това върху вътрешните стени на черквата и в аркадните галерии отвън са поставени общо 34 мраморни плочи на които със златни букви са изписани имената на частите и героите паднали в жертва за Свободата – общо 18 491 души. Специално място е отделено на героите от българското опълчение, като на четири плочи, монтирани на западната стена, са записани 451 имена на загиналите опълченци. Тези герои ще останат завинаги със златни букви не само върху паметните плочи в храм – паметника, но и в сърцата на всички признателни българи.

Днес храм – паметник „Рождество Христово“ е един от най – посещаваните обекти в България и задължителна спирка за всички тръгнали на поклонение към връх Шипка и Паметника на Свободата. В храма можем едновременно да усетим присъщото на всички православни черкви смирение, но и да се докоснем до едно изящество и един лукс

по-характерни за руските, а не за българските храмове. Над всичко това обаче има една по – важна причина да посетим „Рождество Христово“ и тя е, че вътре в недрата на православния храм лежат останките на хиляди руси и българи дали живота си за Свободата на България.

Героите заслужават вечна памет!

⁴ Има различни промени в статута му, но държавата винаги е собственик или съсобственик.

*Фотография: Благой Анев
Текст: Антоан Тонев*

